

ואתחנן

רבי' הויבן אן „הלכות תלמוד תורה“ ניט מיט'ן דין אז מען איז מחוייב צו לערנען תורה, נאר — מיט'ן דין אז ס'איז א חיוב (ומ'ע מן התורה) אויפן אב צו לערנען תורה מיט בנו הקטן.⁹

וואס לכאורה איז עס ניט פאר-שטאנדיק: צום אלעם ערשטן האט גע-דארפט שטיין דער חיוב פון לימוד התורה בכלל — היינו לעצמו, און ערשט דערנאך¹⁰ (אז ס'איז ניט גענוג דער „ללמוד“, נאר עס דארף אויך זיין) — „ללמדה“ (לאחרים) צו בנו הקטן?

און ווי פשטות הענין — דער חיוב ללמדה לבנו קטן איז דא ווייל עס איז דא דער חיוב ללמוד תורה,

און דאס איז א ציווי נוסף במצות ת"ת לגבי שאר מצות התורה (וואס בא זיי איז חינוך הקטנים נאר מדרבנן¹¹).

ובפרט, אז עס קען ניט זיין דער „ללמדה“ אן דעם פריערדיקן „ללמוד“¹² (און ביז אז די דברי תורה זיינען „חדודים בפיו“¹³).

(7) ושאיני הלי' תית שבאית סגניה שהן הלכות בסדר היום ולא החיובים דתית כשלעצמם. ופשוט.
(8) ובתרגום קאפח (נעתק לעיל כשוה'ג להערה 1) — כיה גם כשהמ'ץ להרמב"ם.
(9) כיה ברמב"ם והל' תית לאדהיז. ובטושיע שם — „בנו“ סתם (כי קאי גם על גדול. וראה שרית צפע' דווינסק חיב ס' יוד. וראה הלי' תית לאדהיז פ"א היד: כל התורה שכתב ושבע"פ. קריא שם לסעיף א' ואכ"מ).

(10) ובפרט שהוא קודם לבנו (רמב"ם שם פ"א היד. טושיע שם ס"ב. אדהיז שם פ"א ס"ז).
(11) הלי' תית לאדהיז בתחילתו. וש"נ.
(12) להעיר מהלי' תית לאדהיז פ"א היד: מה"ת... ארמזא לז למלד. וראה קריא שם.
(13) קידושי (ל, סע"א) וספרי (ורשי) עה"פ

א. אין דער מצוה פון תלמוד תורה זיינען דא, בכללות, צוויי ציוויים:

(א) „ללמוד“¹ — דער חיוב (כשיכיר²) צו לערנען תורה.³

(ב) „ללמדה“⁴ — צו לערנען תורה מיט אַנדערע⁵, ובפרט — אויפן פאטער צו לערנען מיט זיינע זין.⁶

געפינט מען אין דעם א דבר פלא: סיי דער רמב"ם און סיי דער אלטער

(1) לשון הרס"ג בשהמ'ץ מ'ע יד-טו. רמב"ם בשהמ'ץ מ'ע יא. מנין המצות בריש ספר היד (ובבכותרת' להל' תית רק „ללמוד תורה“). חינוך מצוה תיט. וראה רשי פרשתנו ד, י: ילמדו, ילפון לעצמם. ילמדו, יאלפון לאחרים.

(2) ברמב"ם שבהערה הבאה (הג' „כשיכיר“ וראה פסיד להצ'ץ לרמב"ם. — בארובה לקוש חייו ע' 233, 238. וראה שם הערה 17 — כשיטת אדהיז.

(3) רמב"ם הלי' תית פ"א היג"ד. שם היח. טושיע יידי ר"ס רמה. שם סרמ"ז. שיע אדהיז אריח ר"ס קנה. הלי' תית לאדהיז רפ"ב. ועוד.

(4) רמב"ם שם היא"ג. היז"ז. טושיע שם סרמ"ה. הלי' תית לאדהיז פ"א ס"א. סיד וס"ח.

(5) כי מצוה להקדים בנו — רמב"ם (ה"ב"ג), טושיע (ס"ג) והלי' תית לאדהיז (ס"ח) שם. וראה שקר'ט בביאור הרי"ם פערלא לשהמ'ץ רס"ג שם (קבו, ג"ד) בכונת הרס"ג „ללמדה“ (אם לבנים או לתלמידים).

(6) ועד'ז בטושיע"י. ולהעיר, שבטושיע שם (משא"כ בטור) הכותרת ליידי סרמ"ה (ע"ד החיוב ללמד בנו כ"ו) היא „הלכות מלמדים“, והכותרת „הלכות תלמוד תורה“ היא רק לס' רמו (המתחיל ע"ד החיוב על כל אדם בתית). אבל עצ'ע למה מקדים הלי' מלמדים להלי' תלמוד תורה.

(*) ובתרגום קאפח: „ללמד (לאחרים)... וללמדה (לעצמו)“.

(**) אלא שברמב"ם והל' תית לאדהיז ההתחלה היא (לא ע"ד החיוב שעל האב ללמד בנו הקטן, כבטושיע שם. כ"א) בזה שהקטן עצמו פטור מתית — נת' בלקוש חי"ד ע' 236. ועוד.

המצות (פון רמב"ם¹⁸), איז — „ושננתם לבניך“¹⁹, וואס איז כולל (ווי דער רמב"ם זאגט דארט) „ללמוד“²⁰ תורה²¹ וללמדה; און וויבאלד אז דער מקור עיקרי אויפן חוב פון לימוד התורה (אויך פון „ללמוד“) איז פון „ושננתם לבניך“ (וואס מיינט בפשטות²² — בנו (הקטן)²³), דעריבער²⁴ הויבט זיך אן ה' ת"ת מיטן חוב על האב צו לערנען תורה מיט בנו הקטן.

דאס גופא איז אבער דורש ביאור: פארוואס טאקע איז מצות ת"ת אויסגע- טיילט פון אלע מצות דערמיט: (א) אז לימוד התורה האט א שייכות (מן התורה) אויך צו א קטן — און נאכמער,

בפשטות קען מען עס מסביר זיין, אז דאס איז צוליב צוויי טעמים:

(א) וויבאלד עס איז דא א חוב (מ"ע) מן התורה צו לערנען תורה מיט א קטן (ניט ווי ביי אלע מצות וואס אין זיי איז מען מן התורה ניט מחוייב צו מחנך זיין קטנים²⁵), קומט אויס, אז דער לימוד התורה ביי יעדן איינעם מוז זיך אנפאנג- גען און פאנגט זיך אן — און מה"ת — ווען ער איז נאך א קטן; און דעריבער הייבן זיך אן „הלכות תלמוד תורה“ מיט די דינים וועגן לימוד התורה פון א אידן ווען זיי הייבן זיך אן בא יעדן — בקט- נותו²⁶.

(ב) דער ציווי אויף ת"ת איז „נכפל.. פעמים רבות“²⁷ — סיי דער ציווי „ללמוד“²⁸ און סיי דער ציווי „ללמדה“²⁹ — אבער דער ציווי עיקרי, דער וואס ווערט גערעכנט אין מנין

(פרשתנו ו, ו) ושננתם לבניך. סהמ"צ להרמב"ם שם. ה' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ג.

(14) ודוחק קצת, כי אין המדובר בלימוד הקטן, כי אין ע"ז החוב שעל האב ללמד (כי פשוט, שכל חובי התורה — לגדולים ניתנה), וא"כ הו"ל להקדים המצוה שבגופו, ורק אח"כ — מה שמחוייב ללמד לאחרים, ובפרט שא"פ „ללמד“ מבלי „ללמדה“ תחלה, כנ"ל בפנים.

(15) לשון הרמב"ם בסהמ"צ שם. וועד"ו בחינוך שם.

(16) לדוגמא בפרשתנו: ד, ו [כפרשי שם. ע"פ ספרי ראה יא, לב], ה, א [הובא בה' ת"ת להרמב"ם פ"א ה"ג. לאדה"ז רפ"ב. ובסהמ"צ שם: ולמדתם ועשיתם (ע"ז יבמות קט, ב). ואולי הכוונה לפסוק זה (וראה בהוצאת העליר וקאפח שם)], ו, ז [ע"פ דחז"ל (ספרי ורשי ע"ה. יומא יט, ב וברשי שם ד"ה במ (הב). אדה"ז — שו"ע או"ח סקניו סט"ז. ה' ת"ת פ"ג ה"ב ויהי] בדבריו תורה הכתוב מדבר]. ועוד. (17) לדוגמא בפרשתנו: ד, ט [הובא בה' ת"ת להרמב"ם שם ה"ב. לאדה"ז פ"א ס"ח. ושו"ע שם סרמ"ה ס"ג, ו, ז [הובא ברמב"ם ואדה"ז שם]. ועוד.

(18) סהמ"צ שם. מנין המצות בריש ספר ה'ד. ועד"ו בחינוך שם. ולהעיר משער המצות לאהר"ל ריש פרשתנו. ובסמ"ג מ"ע יב מנה „ולמדתם אותם את בניכם“ [ולהעיר, ששם לא הוזכר כלל בתחילת המצוה החוב „ללמוד“, רק — „מ"ע ללמד בנו תורה ומצות"].

אבל בסהמ"צ לרס"ג שם מנה „ללמוד וללמד“ כשתי מצות.

(19) פרשתנו ו, ו.

(20) ראה לעיל שוה"ג להערה 1.

(21) בהוצאת העליר וקאפח: חכמת התורה. וכ"ה בחינוך שם.

(22) כי אף שפירשו רז"ל (ספרי ורשי ע"ה. פ. סהמ"צ שם. ה' ת"ת להרמב"ם ולאדה"ז שם). אלו תלמידים — הרי זהו כשמפרטים הציוויים דת"ת, הציווי ללמד בנו תורה הוא ממש"נ (עקב יא, ט) „ולמדתם אותם את בניכם“ (ה' ת"ת להרמב"ם ואדה"ז בתחילתו. טור שם סרמ"ה); אבל פשוטו של כתוב הוא „לבניך“ כפשוטו (שלכן ממש"נ ומאריך רשי: מצינו בכ"מ כ"ר).

ולהעיר מביאור הרי"ם פערלא שם (קכו, ד), דהטעם שמנה הרי"ם (באזהרותיו) רק ת"ת לבנים הוא, כי גם זה שצריך ללמוד עם תלמידים הוא מפני שלענין ת"ת גם בן חברו כבנו הוא, עיי"ש.

(23) ראה לעיל הערה 9.

(24) ובא"ר קצת, שהוא כסדרם בכתוב: בתחילה „ושננתם לבניך“ ואח"כ „ודברת בם“ (דבדברי תורה הכתוב מדבר — נסמן לעיל הערה 16).

(*) בהוצאת העליר תיבת „רבות“ ליתא. ובהוצאת קאפח: כמה פעמים.

אבער דער ביאור איז ניט מספיק, ווייל בדוגמא צו הנ"ל געפינט מען אויך ביי קיום שאר המצות, ווי עס שטייט ²⁹ דערויף דער לשון, אז די מצות וואס מיר זיינען מקיים בעוה"ז זיינען, "ציר-נים" צו די מצות וואס מ'וועט מקיים זיין לעתיד לבא. ווייל דעמאלט וועט זיין זייער קיום — "כמצות רצונך", בתכלית השלימות ³⁰;

ד.ה. אז אויך קיום המצות בעולם הזה איז נאָר בבחי' "קטנות" ("ציונים") לגבי קיום המצות דלעתיד לבא, און אז דאָס איז (מהאי טעמא גופא) אַ חינוך והכנה צו שלימות קיום המצות ³¹.

אבער פון דעם וואָס די מצות ת"ת דוקא האָט אַ שייכות (אויך) צו אַ קטן, און נאָכמער, אויך דער ציווי כללי אויף ת"ת ווערט נכלל און אָנגעזאָגט דורך "ושננתם לבניך" — איז מבוא, אז אין ת"ת איז דאָ אַן ענין מיוחד וואָס איז שייך דוקא צו דער מצות ת"ת.

ג. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם דעם ביאור החילוק צווישן תורה און מצוות:

מצוות, וואָס ווערן געטאָן מיט דברים גשמיים ³², איז עיקר ענינן — צו אויפ־טאָן אין די דברים, אין וועלט (ובדוגמת הענין והלשון — גברא טוט אויף אין

ב) אז דער חיוב צו לערנען תורה איז נכלל אין דעם ציווי "ושננתם לבניך"?

ב. לכאורה וואָלט מען געקענט זאָגן (בדוחק עכ"פ), אז דער טעם איז כדי אַרויסצוברענגען דעם חילוק פון לימוד התורה בעולם הזה לגבי דעם לימוד לעת"ל:

מובן ופשוט אז ווען אידן "יהיו פנויין בתורה וחכמתה" און "יהיו ישראל חכמים גדולים" און "מלאה הארץ דעה" און "תרבה הדעה והחכמה והאמת" ²⁵ וועט זיין דער לימוד והבנת התורה במעלה שלא בערך צו איצטער — ובלשון חז"ל ²⁶, אז די תורה וואָס מ'לערנט איצטער איז "הבל" לגבי די תורה וואָס מ'וועט לערנען לעתיד לבא באַ משיח'ן; ובמילא איז דער כללות לימוד התורה בזמן הזה, אפילו פון גדולים, ניט מער ווי אַ לימוד פון אַ "קטן" —

און אויך: ע"ד ווי דער לימוד התורה פון אַ קטן איז אַן ענין פון חינוך, וואָס גרייט אים צו צום עיקר החיוב (ווען ער וועט ווערן אַ גדול) — אזוי איז עס אויך בנוגע כללות לימוד התורה אין עוה"ז, אז דער איצטיקער לערנען איז אַ חינוך והכנה צום לימוד התורה לעתיד לבא. דוקא נאָכדעם ווי ס'איז דאָ "תלמודו בידו" ²⁷ (דער לימוד התורה בעוה"ז) וועט מען קענען "נעמען" דעם לימוד התורה בשלימותו פון משיח'ן ²⁸.

(25) רמב"ם סוף הל' מלכים. שם הל' תשובה פ"ט ה"ב.

(26) קהיר רפ"ב ובמ"כ שם. שם ספ"א.

(27) פסחים נ. א. ושי"ן.

(28) לקרית בהר מ, ב ואילך. ועוד — לגבי התורה שלומדים בגי' וי"ל שעד"ו (ובמכשי"כ) הוא בנוגע לתורתו של משיח (ראה תניא רפ"ז). ולהעיר מתחומא תבא ד: אם שמעת בעוה"ז תשמע לעוה"ב כו.

(29) ספרי עקב יא, יז (הובא ברש"י שם, יח). וראה אוה"ת בשלח ד"ה כמים הפנים. ובאוה"ת שלח (ע' תמד): ועמ"ש במא בדיה הציבי לך ציונים שהמצות דעכשוו הם רק ציונים ורושם מענין המצות דלעיל כו. וראה הנסמך בהערה הבאה.

(30) תוה"ר ר"ם ויחי. ובארוכה — המשך וככה תרל"ז פ"ז ואילך.

(31) ראה אוה"ת (בשלח ושלח) שם: כמו שלומדים תכסיסי מלחמה כו.

(32) כי גם המצות דחובת הלבבות הן מצות מעשיות — ראה ספר הערכים חב"ד ע' אהבת ה' (ע' ער-רעא), ושי"ן.

תורה מיט ביטול⁴¹. ווען ער לערנט נאָר מיטן כח השכל, קען עס אים דערפירן צו זיין א „מגלה פנים בתורה שלא כהלכה“⁴² — ער האָט טאַקע „חכמה“⁴³, ער זאָגט גוטע סברות, אָבער ס'איז ניט אַ הלכה פון תורה (חכמתו ית')⁴⁴.

און דערפאַר זאָגן חז"ל⁴⁵, אַז עס מוז זיין „ברכו בתורה תחלה“: אַלס הקדמה ויסוד צו לימוד התורה מוז פריער זיין ברכות התורה, וואו ס'איז מודגש דער ענין פון „ונתן לנו את תורתו“ — און דאָס רופט אַרויס ביים לומד דעם ביטול צום נותן התורה, וואָס דורכדעם ווערט ער אַ כלי הראוי צו תורת ה'.

ד. כשם ווי ס'מוז זיין די תנועה פון ביטול אַלס יסוד והקדמה צו לימוד התורה, וואָס דורך דעם ווערט מען אַ כלי צו תורת ה' — אַזוי פאַדערט זיך אויך די באַוואַרעניש פון ביטול מצד דעם לומד התורה, בשעת'ן לימוד גופא, מערער ווי ביי קיום המצות:

ביי קיום המצות, ווען דער מענטש איז זיי מקיים כדבעי — ווייל אַזוי האָט דער אויבערשטער אָנגעזאָגט (כנ"ל) — איז אין זיין טאָן די מצוה ניט „אַריינגע-מישט“ זיין אייגענע „מציאות“, ער שטייט מלכתחילה אין דער תנועה פון פאַלגן דעם אויבערשטנס אָנזאָג; ובמילא איז דערביי ניט (אַזוי) גויטיק צו

דעם חפצא, צו מברר און מזכך זיין דעם דבר גשמי (און כחות נה"ב שלו) מיט וועלכן מ'איז מקיים די מצוה³³; און דערבער, אע"פ אַז מצוות דאַרף מען מקיים זיין מיט ביטול³⁴ — ניט ווייל אַזוי איז מחייב שכל, נאָר ווייל אַזוי איז דער רצון העליון („אשר קדשנו במצותיו וצונונו“³⁵), פונדעסטוועגן, איז דער עיקר זאָך אין קיום המצות — די עשׂ³⁶; דער ביטול (ובכללות — כלשון חז"ל³⁷ — דאָס וואָס מצות זיינען „מצרף את הבריות“), וואָס די מצוה דאַרף אַרויסרופן אין (דעם גברא, אין) מענטשן, איז ניט מעכב בדיעבד, עס איז אַזוי ווי נאָך אַ זאָך צום עצם קיום המצוה.

לימוד התורה איז ענינו, אַז דער מענטש זאָל מיט זיין שכל פאַרשטיין און פאַראייניקען זיך מיט'ן מושכל³⁸, ניט וועלן אויספירן ווי עס ווילט זיך עס נאָר זוכן דעם אמת פון דער השכלה (און מבטל זיין רצונו בזה) — וואָס באַ תורה איז דאָס משיג זיין חכמתו ית'³⁹ — און דערפאַר איז דער ענין הביטול אַז ענין עיקרי⁴⁰ בפרט אין לימוד התורה; ווי-באַלד חכמתו ית' איז אינגאַנצן העכער פון גדר הנבראים, קען דאָס ניט נקלט ווערן ביי אַ נברא נאָר ווען ער לערנט

(33) תניא פל"ו, עיי"ש.

(34) בלשון הידוע — הקדמת נעשה לנשמע.

(35) נוסח ברכות כל המצות.

(36) ראה תניא פל"ח ובכ"מ.

(37) ב"ר רפ"ד.

(38) ראה מר"ג ח"א פס"ח.

(39) ראה תניא פ"ה.

(40) ולהעיר מטבילת עזרא שהי' רק לידת ותפלה (ולא — לקיום מצוה) — ראה סידור (סוף כוונת המקוה — קנט, סעי'ד): ואותיות ביטול כאותיות טבילה כו'.

(41) ראה לקו"ת בהר"מ, ג"ד. ובכ"מ. וראה תענית ז, א. נה' בארוכה — בלק"ש חט"ז ע' 326 ואילך.

(42) אבות פ"ג מ"א.

(43) להעיר ממרזל (איכ"ר פ"ב, יג) יש חכמה בגוים תאמנו כו' יש תורה בגוים אל תאמנו.

(44) ראה לקו"ת אמור לה, ד. ועוד. וראה סה"ש תש"ב ע' 151. לקו"ש שם ע' 327.

(45) נדרים פא, א. ב"מ פה, ריש ע"ב. וראה ביח לאר"ח סמ"ז. ובארוכה — לקו"ש חט"ז ע' 1 ואילך.

די צוויי עניני ביטול וואס פאדערן זיך
ביי מצות ת"ת:

דאס וואס לימוד התורה הויבט זיך אן
ווען מאיז נאך א קטן — און מעין זה
ועכ"פ מדרבנן אפילו נאך פאר דעם גיל
פון קטנות ווען ער האט שוין א שייכות
צו הבנה והשגה, נאך גלייך מש"יודע
לדבר"י — איז מדגיש, אז די התחלה
ויסוד פון לימוד התורה איז נישט דער
שכל שבתורה, נאך דער ממעיט"י
ומקטין עצמו, דער ביטול צום נותן
התורה שלמעלה מטעם ודעת; וואס
דער ענין (הביטול) איז נישט אפהענגיק
פון „גדלות" ושכל, נאך ער איז פאראן
ביי יעדערן, אפילו ביי א תינוק מש"יודע
לדבר", מצד נשמתו⁴⁷.

און דער צווייטער פרט — דאס וואס
אויך דער ציווי אויף לימוד התורה פון א
גדול ווערט נכלל אינעם ציווי „ושננתם
לבניך" — לערנט, אז אויך בעת דעם
לימוד גופא, ווען מאיז אין דעם אריינ-
געטאן מיטן כח השכל (ווי דער לימוד
פון א „גדול") — מיט הבנה והשגה,
דארף זיין דער ביטול (ווי פון א „קטן").

ו. ווי גערעדט שוין מערערע
מאל⁴⁸, אז וויבאלד יעדער ענין, וכפרט
אין תורה, איז בהשגחה פרטית ובדיק,
איז פארשטאנדיק, אז עס איז דא א
תוכנידיקע שייכות צווישן דער פרשת

באוארענען אז עס מוז זיין די עבודה
פון ביטול.

ביי תורה אבער, וויבאלד ענינה איז
דער יחוד פון שכל האדם מיטן מושכל
— חכמתו ית' — ד.ה. אז ווען ער איז
מכוין לאמיתתה של תורה, איז עס
באופן אז די סברא וואס ער הארעוועט
אויס מיט זיין שכל איז עס כביכול
חכמתו ית' — דארף מען באוארענען
אז אין דעם זאלן זיך נישט אריינמישן
„פניות" און שוחד פון זיין אייגענעם
שכל (ומציאות).

דער לימוד התורה קען א מאל א טעות
האבן און מיינען אז ער איז שוין אין
דער דרגא אז אים איז נוגע נאך דער
ענין פון אמיתתה של תורה, און דער-
פאר, ווען אימיער זאגט אנדערש ווי
זיין שכל איז מחייב, נעמט ער אן אז
יענער זאגט היפך התורה [ע"ד לשון
רז"ל⁴⁹: אורייתא הוא דקא מרתחא ל']
— בעת אז אין דער אמת' איז דער-
ווייל דרגתו אז אים ארט (עכ"פ — אויך)
דאס וואס מ'זאגט היפך פון זיין שכל.

און דעריבער דארף אויך דער לימוד
התורה גופא זיין דורכגענומען מיט א
ביטול, צו פארהיטן אז די אייגענע
מציאות וישות זאל זיך נישט אריינמישן
און משחד זיין און משה זיין יגיעת
השכל אין דעם פארשטיין און מגלה זיין
חכמתו ית'.

ה. וי"ל אז דאס איז אויך דער ביאור
אין די צוויי ענינים הנ"ל (סעיף א') —
(א) וואס דער ענין פון לימוד התורה איז
דא (ומה"ת) אויך ביי א קטן, (ב) וואס
דער ציווי אויף לימוד התורה פון א
גדול איז נכלל אינעם ציווי „ושננתם
לבניך" — ווייל אין זיי זאגן זיך ארויס

(47) סוכה מב, א. רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ז.
טושיע י"ד סרמיה ס"ה. הל' ת"ת לאדה"ז פ"א
ס"א.

(47*) להעיר מחולין פט, א.

(48) ראה גם לק"ש ח"ד (ע' 1166 ואילך). ושם,
שוהו מה שתחילת הלימוד היא „תורה צוה לנו משה
מורשה קהלת יעקב" (ראה — המצוין בהערה 47).

עיי"ש.

(49) ראה לק"ש ח"ז ע' 175. לק"ש ח"ז ע' 303.
ועוד.

נוסף אויף דער כללות'דיקער שייכות צווישן פ' ואתחנן און פרק רביעי פון אבות (וואס מ'זאגט ע"פ הג"ל אויך דעם יאָר אין שבת פ' ואתחנן) — וואָס אין זיי ביידע געפינט מען אַ ריביז ענינים וועגן ת"ת: אַ צאל פון די ציוויים אויף ת"ת שטייען אין פ' ואתחנן⁵⁴, און אויך כו"כ משניות פון דעם פרק אַנטהאלטן הוראות בשייכות צו לימוד התורה — געפינט מען אויך אין צוויי משניות פון דעם פרק אַ הוראה והדגשה מיוחדת בנוגע די צוויי עניני ביטול הג"ל, וואָס פאָדערן זיך ביי תלמוד תורה:

ז. (משנה כ') הלומד תורה⁵⁵ ילד למה הוא דומה לדיי כתובה על ניר חדש והלומד תורה⁵⁶ זקן למה הוא דומה לדיי כתובה על ניר מחוק — וואָס לכאורה איז דאָ ניט גלאַטטיק:

ס'איז פאַרשטאַנדיק די הוראה פון ערשטן פאַל, „הלומד תורה ילד כו", וואָס איז מזרז אַ אידן וועגן דער וויכ-טיקייט צו לערנען תורה אין דער קינד-הייט און יוגנט, און ניט צו אַפלייגן דאָס ביז ער ווערט אַ זקן:

וואָס דאָרף אָבער די משנה מדגישה זיין די וואָרענונג פון צווייטן פאַל — „הלומד תורה זקן למה הוא דומה כו" — איז דען די משנה אויסן צו זאָגן, אַז דער וואָס האָט ניט געלערנט תורה (מאיוו סיבה שתהי') ביז ער איז גע-וואָרן אַ זקן, דאָרף ער זיך מייאש זיין ח"י פון מצליח זיין אין לימוד תורה⁵⁷ ?!

השבוּע און דעם פרק אין אבות וואָס מ'זאָגט און מ'לערנט⁵⁸ אינעם באַטרעפנדן שבת [פון די שבתות צווישן פסח און שבועות⁵⁹, און עד"ז אין די זומערדיקע שבתות בכלל — לויטן מנהג⁶⁰ צו זאָגן פרקי אבות „כל שבתות הקיץ"].

ובעניננו — און וויבאַלד אַז עס זיינען דאָ דעות בפוסקים⁶¹ צי מען זאָגט פרקי אבות דעם שבת תשעה באב — ואלו ואלו דברי אלקים חיים — וועט מען מבאר זיין דאָ לויט איין דעה, לויט דער דעה אַז מען זאָגט יאָ פרקי אבות

ובפרט אַז וויבאַלד אַז אחכה לו (מיט אַ תשוקה גדולה) בכל יום שיבוא משיח ויהפכו ימים אלה ליריט איז בין בסמיכות ממש צום שבת ט"ב איז דאָס כולל — אחכה מיט אַ תשוקה גדולה אַז לכל הדעות וועט מען זאָגן דאָמאַלס פרקי אבות:

(50) ראה לקריש ח"י שם הערה 1.

(51) אדה"ז בסידורו. וראה הנסמן בלקריש ח"י

שם (הערות 1, 2).

(52) סידור אדה"ז (י"ש נוהגיד). ולהעיר, שכמה מאמרי כ"ק מרח אדמור דמי הקיץ התחלתם היא — משנה שבפרקי אבות דשבתות אלו (לדוגמא: ש"ס נשא, בהעלותך, קרח ופינחס — תש"ב).

(53) ברמ"א א"ח (ס"ס תקנ"ג) ד.א.ם חל (ערב ט"ב) בשבת אין אומרים פרקי אבות (וראה מג"א שם. ועוד. וכ"ה המנהג בכ"מ). ועפ"י, בשנה זו (תשל"ח) שטיב חל בשבת, לומדים ב' ואתחנן פרק שלישי

— אבל ראה ט"ז (שם), ס"י יעב"ץ (דיני בין המצרים. אשנב ג' לערב ט"ב אות יב), מאמר מרדכי (א"ח שם) — דמנהג זה צ"ע ותמוה. ובברכ"י שם דשרי ללמוד כו'. ובפרט למנהגנו לזוהר מכל עניני חשש אבלות בפרהסיא בשבת. וראה שד"ח כרך ח' (ס"ע 3526 ואילך) בשם השו"ר טהרה. ואולי יש לדייק גם מל' אדה"ז בסידורו „כל שבתות הקיץ".

(54) ראה לעיל הערות 16, 17.

(55) כ"ה בסידור תורה אור. ועוד [סידור עם דא"ח שראיתי ליתא תיבת: תורה]. וראה שינויי נוסחאות למשניות שם.

(56) וראה מדרש שמואל שם בתחילתו (א"י נמ"י).

(*) שחמיר ט"פ מערב ט"ב שחל בשבת — ראה מג"א שם (מכנסת הגדולה).

וואס איז אנדערש מלחמתה של תורה, וואס דא וואלט מען געקענט מיינען אז עס מעג יע זיין שמחת „בנפול אויבך“, און דערפאר דארף שמואל הקטן ווארע-נען קעגן דעם?

נאך דער ענין איז — וויבאלד ער האט מנצח געווען א צווייטן אין א דבר הלכה, איז עס דאך ניט זיין נצחון, נאך א „נצחון“ פאר תורה — ס'איז נתברר געווארן אז ענין אין תורה — און דאס דארף ביי אים ארויסרופן א שמחה גדולה⁶³.

זאגט אבער שמואל הקטן — „בנפול אויבך אל תשמח“: ווען אים וואלט געווען נוגע מער ניט ווי אמיתתה של תורה, וואלט זיך אין זיין שמחה ניט אנהערן אז דאס איז „בנפול אויבך“, אז ער האט דעם צווייטן מנצח געווען, נאך בלויז דער ענין חיובי, אז ס'איז נתברר געווארן אז ענין אין תורה⁶⁴.

נאך אז ענין: ווען ער וואלט געהאלטן ביי דער אמת/ער צוגעטראגקייט צו מגלה זיין חכמתו ית', וואלט ביי אים בכלל ניט געווען קיין הכרח צו אננע-מען אז ס'איז א פאל פון „נפול אויבך“. ווארום עס איז דאך „אלו ואלו דברי אלקים חיים“⁶⁵,

בסידורים (גם לא בהסידור עם דא"ח וכיו"ב — שהוא ללומדים וכו'). וראה תיירט בפתיחתו לפיה"מ שלו. — ובערוך השולחן כ' ד, נראה משום דעכשיו הלומדים בביהמ"ד אינם מורים הוראות.⁶³ ראה אגה"ק סכ"ז (קמד, ב ואל"ך). וראה קורא ד"ה ולהבין פרטי ההלכות.

⁶⁴ ראה ער"ד מדרש שמואל שם (סד"ה בגמרא) — אבל אל במלחמתה של תורה.

⁶⁵ עירובין יג, ב. ושי"א. וראה חגיגה ג, ב: נתנו מרועה אחד.

(*) אף שנמצא בסידור האריז"ל (ר' שבת) הלכות ד"א „סדר קביעות התורה, ובס"י קול יעקב (כנונת הלימוד" אות מח). וכן בסידור הרמ"ק (תפלה למשה), שלה, יעב"ץ, אוצר התפלות.

דער ביאור אין דעם: ע"פ הנ"ל איז דער פירוש אין „הלומד תורה ילד“ אויך, אז ער לערנט תורה מיט ביטול (ער איז זיך מקטין ומבטל ווי א ילד), וואס דוקא אויף דעם אופן ווערט תורה נקלט ביי אים (ווי „דיו כתובה על ניר חדש“); אבער ווען דער לימוד התורה איז נאך מיט זיין חכמה ושכל (זקן.. זה שקנה חכמה⁶⁷), אן ביטול, קען תורה — תורת ה' — ביי אים ניט נקלט ווערן כדבעי.

ח. (משנה יט) שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו — איז באוואוסט די שאלה: וואס איז דא דער חידוש פון שמואל הקטן — „בנפול אויבך וכו'“ איז א פסוק אין משלי⁶⁸?

איז מסביר דער מחזור ויטרי⁶⁹, אז דער פסוק רעדט וועגן א מלחמה „בעסק העולם“, און שמואל הקטן איז מחדש, אז אויך ביי מלחמתה של תורה⁶⁰ צווישן צוויי תלמידי חכמים ש„נתרוצצו זה עם זה בדבר הלכה“, און איינער האט דעם צווייטן מנצח געווען, דארף דער מנצח וויסן, אז „בנפול אויבך“⁶¹ אל תשמח — (מיטן נצחון אויף דעם צווייטן) וכו'. וע"ד תפלת ר' נחוניא בן הקנה⁶², „ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם“.

57) תויב (ורשי"י) קדושים יט, לב. קידושין לב, ב.

58) כד, זי"ח.

59) לאבות שם. הובא גם במדרש שמואל שם (בשם מהר"י בר שלמה).

60) ראה גם תנא דבי אליהו רבה ספ"ח.

61) כלשון חז"ל קידושין ל, ריש ע"ב. וראה סנהדרין כד, א: ת"ח שבבבל כו'.

62) ברכות כח, ב. טושיע אריח סו"ס קי ובשו"ע אדה"ז שם. עיי"ש.

זע"ג של ארתי נוהגין כן, ולא נדפס הנוסח

ניט אזוי און במילא איז עס דאך יע אן ענין פון „בנפול אויבך“ —

היינט פארוואס זאל מען ביי אים מאנען ער זאל ביי זיך פועל זיין דעם ענין פון „אל תשמח“ (און נאכמער, ער זאל עס ניט מרגיש זיין אלס נפול אויבך)? ער האט דאך פארט מבטל געווען אן ענין בלתי אמתי און דאס דארף יע ארויסרופן שמחה.

אויף דעם איז שמואל הקטן ממשיך „פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפר“: עס קען זיין אז דאס וואס זיין חבר האט ניט מכוון געווען להלכה איז עס ניט מצד א חסרון אין זיין שכל וכיו"ב, נאר אלס אן עונש, מצד „אפר“ של מעלה איז ער ניט זוכה צו מכוון זיין להלכה; ובמילא טאר מען ניט זיין בשמחה „בנפול אויבך“ — פון דעם וואס עס איז דורכגעפירט געווארן (און דורך אים) אן עונש פון אויבערשטן אויף יענעם, די שמחה דארף זיין נאר פון דעם וואס ס'איז נתברר געווארן די הלכה לאמיתתה.

ואדרבה — אויב ביי אים וועט זיין שמחה „בנפול אויבך“, איז רעכט ⁷⁰, אז

[די הלכה (למעשה) קען ניט זיין ווי ביידע דיעות, ווייל אין פועל קען מען זיך פירן נאר ווי איין דיעה — אבער ביידע דיעות זיינען אויסגעהאלטן מצד דברי אלקים חיים],

און וויבאלד אז אפילו נאכן פסק הלכה בלייבט די צווייטע דיעה אן ענין פון תורה, איז אויף דער דיעה ניט שייך צו זאגן „בנפול“ און אויך ניט „אויבך“.

און היות אז אין זיין שמחה ווערט דערהערט אז ס'איז „בנפול אויבך“, איז א סימן, אז אין דעם איז אריינגעמישט א הרגש פון „ידון נצח“ — ער האט מנצח געווען דעם צווייטן; און דערפאר זאגט „שמואל הקטן“ — וואס ווערט אזוי גערופן „לפי שהוא מקטין עצמו“ ⁶⁶ — אז לימוד התורה מוז זיין מיט א ביטול ⁶⁷, אזוי, אז „בנפול אויבך אל תשמח“: אים איז נאר נוגע צו דערגיין צום אמת פון תורה ⁶⁸.

ט. עס קען דאך אבער זיין די טענה: אמת טאקע אז אויך די דיעה פון „אויבך“ קען זיין אויסגעהאלטן מצד דברי אלקים חיים און איז דערפאר אן ענין בתורה — אבער יענער האט דאך געוואלט ארויסברענגען זיין דיעה אין א פסק להלכה למעשה — און אין דעם מאכט ער דאך א טעות, ס'איז בפירוש

(69) עפ"י יש לבאר כפל הלשון — „בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך“:

מלחמתה של תורה אפ"ל ב"ב ענינים: (א) בפסקי הלכה — שאז כאשר מנצח חברו הר"ע של „נפול אויבך“, שמתבטל לגמרי. (ב) בטעמי ההלכה — שאז דעת חברו המנוצחת היא בנדיד „כשלו“.

ובהתאם לזה אומר „אל תשמח“ „ואל יגל לבך“ — כי שמחה היא — גלוי וגילה היא בסתר בלב (לקרית נצבים מז, רע"א. וראה מדרש שמואל שם). ולכן: כאשר מנצח חברו בפסק הלכה (נפול אויבך) אפשר שתתעורר אצלו שמחה גלויה, משאכ בנצחון רק בבירור טעמי ההלכה (בכשלו) צריך רק זהירות. ד.אל יגל לבך.

(70) אבל אינו מוכרח. ומתורצת עפ"י הקושיא (מדרש שמואל שם. ועוד) למה אמר פן יראה ה'. וראה מדרש שמואל דלעיל הערה 64.

(66) ירושלמי סוטה פ"ט ה"ג. הובא במחזור יטרי שם (וראה שם עוד מחז"ל ע"ד שמואל הקטן). מדרש שמואל שם. ועוד.

(67) ועפ"י יובן המשך להמשנה שלאח"ז „הלומד תורה ילד כר“ (ע"פ הג"ל ס"ז).

(68) וי"ל דכיון שקשה מאד להיות בבטול עצום כזה שיהי' נוגע לו אן ורק אמיתתה של תורה מבלי לערב בזה כלל איהו הרגש של מציאות שלו — לכן הוא רק ענין של מילי דחסידותא. ועפ"י יומתק הא דרנה"ק הוצרך להתפלל ע"ז בכל פעם.

דערמיט וועט ער גורם זיין דעם „והשיב מעליו אפו“ — דער אויבערשטער וועט כביכול אַפּקערן „אפו“ פון זיין חבר אויף אים.⁷¹

און דורך דער אַריינטראַכטן זיך אין דעם, וועט ער פועלן ביי זיך אַז ניט נאָר וועט ביי אים ניט זיין קיין שמחה „בנפול אויבך“, נאָר אדרבה: ביי אים וועט מקוים ווערן דער היפך דערפון, אַז „אינם זים משם עד שנעשים אוהבים זה

(71) ראביע, רלב"ג ומצויד — משלי שם. רש"י לאבות שם.

את זה כו" ⁷², און נאָכמער — כמחזיל ⁷³ (ביי בית הלל און בית שמאי): חיבה וריעות נוהגים זה בזה לקיים מה שנאמר ⁷⁴ האמת והשלום אהבו.

(משיחות אור לכ"ד טבת תשל"ח,
ש"פ ואתחנן תשל"ז)

(72) קידושין ל, ריש ע"ב.

(73) יבמות יד ב. וראה בארוכה שיחת י"ט כסלו
וש"פ וישב תשל"ד — הדרן למס' ברכות — בענין
שלום בין ת"ח.

(74) זכרי' ח, יט.

ואתחנן ב

יד ואח"כ נותן של ראש וכשהוא חולץ חולץ את של ראש ואח"כ של יד.

דארף מען פארשטיין:

(א) וואס איז דער טעם וואס די גמרא לערנט ארויס דעם סדר פון הנחת תפילין פון דעם פסוק „וקשרתם גו' והיו גו'“ שבפרשתנו, און ניט פון דעם פסוק (וואס שטייט פריער) אין פ' בא, וואו די מצוה פון תפילין ווערט אנגעזאגט צום ערשטן מאל? — ווי איז מכילתא?

(ב) פון פשטות הגמרא זעט אויס, אז מ'דארף אנקומען צו צוויי לימודים — איין לימוד אויף דעם דין „כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש“, און א באזונדער לימוד אויף דעם דין „כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד“; משא"כ לויט דער מכילתא איז ביידע דינים ווערן ארויסגעלערנט פון זעלבן לימוד.

ב. לכאורה וואלט מען געקענט פארענטפערן קושיא אחת בחבירתה, ובהקדים לבאר — לויט דער מכילתא — ווי אזוי לערנט מען ארויס פון פסוק אויך דעם צווייטן פרט „וכשהוא חולץ חולץ את של ראש ואח"כ של יד“?

(5) בשאלות בא (שאלתא מה) הובא (ע"ד) לשון הגמרא, אבל במקום הכתוב „וקשרתם גו'“ — כתב „דכתיב והיו“ לאות על יד והדר ולזכרון בין עיניך. ולהלן שם „אסברה לי והיו לטוטפות בין עיניך כ"ז שבין עיניך יהו שתיים“. אבל בגמרא לפנינו הוא כפנים. וכ"ה בריף, תוס', רא"ש כ"י ועוד. וראה שאלת שלום והעמק שאלה שם. דק"ס מנחות שם.

(*) לכאורה ט"ס שהושמטה תיבת „לך“. ובהוצאת מירסקי (ירושלים תשכ"ד) — שאליתא מז — מביא מכמה כתי' שהובאה תיבת „לך“.

א. וועגן דעם סדר הנחת תפילין זאגט די גמרא „תנא כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד בשלמא כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב¹ וקשרתם לאות על ירך והדר והיו לטוטפות בין עיניך אלא כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד מגלו, אמר רבה רב הונא אסברא לי אמר קרא והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהו שתיים“ (והיו משמע שתיים כל זמן שיהו בין עיניך יהו שתיים כל זמן שאותן של ראש מונחים אותן של יד נמי מונחין אלמא דראש חליץ ברישא — פרש"י).

אין מכילתא אויפן פסוק² „והי' לך לאות על ירך“ שטייט: כל זמן שתפילין של יד ביד תן את של ראש בראש מכאן אמרו מצות תפילין כשהוא נותן נותן של

(1) מנחות לו, א.

(2) פרשתנו ו, ח.

(3) בא יג, ט.

(4) כ"ה במכילתא לפנינו ובי"ש. וראה מכילתא הוצאת הארואויטץ שהובא בהמכילתא ההמשך ולטוטפות בין עיניך. ולפי' הוא הכתוב דס"פ בא ב' והי' כי יביאך. אבל לכאורה הוא ט"ס שם. כ"י א) מעתיק. והי' כן לאות על ירך, שהוא בהפסוק ד' קדש. משא"כ ב' והי' שנאמר „והי' לאות על ידך“ (ובהשמטת תיבת „לך“). (ב) הדרשות שם באות באמצע הדרשות על הפסוקים ד' קדש, וממשיך שם בהדרשות על המשך הכתוב „למען תהי' תורת ה' בפיך“, ובכתוב שלאח"י, ושמרת את החוקה הזאת גר".

במכילתא דרשב"י ס"פ בא ע"ה פ' דס"פ בא: ומנין בנותן את התפילין לא יהא נותן אלא של יד (תחלה) ת"ל והי' לאות על ידך ומנין כשחולץ אין חולץ אלא של ראש (תחלה) ת"ל ולטוטפות בין עיניך כל זמן שהן בין עיניך יהיו שתיים.